

FONDUL SOCIAL EUROPEAN

POS DRU 2007-2013 - Axa prioritară 1: „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”

Domeniul major de intervenție: 1.5 „Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării” Numărul de identificare al contractului: POSDRU/159/1.5/S/134650

Titlul proiectului: “Burse doctorale și postdoctorale pentru tineri cercetători în domeniile Științe Politice, Științe Administrative, Științele Comunicării și Sociologie”

ȘCOALA NAȚIONALĂ DE STUDII POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE

Școala doctorală de Științe Politice

TEZĂ DE DOCTORAT

INDIVIZIBILITATE ȘI REGIONALIZARE ÎN SECURITATEA EUROPEANĂ ÎN PERIOADA POST-RĂZBOI RECE.

STUDIU DE CAZ: EUROPA CENTRALĂ

Coordonator științific

Prof. univ. dr. Mihail E. IONESCU

Doctorand

Carmen-Sorina Rîjnoveanu

REZUMAT

BUCUREȘTI

2016

CUPRINSUL TEZEI

INTRODUCERE	6
1. CADRUL TEORETIC	19
1.1. Paradigma realist-structuralistă de analiză	20
1.1.1. Nivelul de analiză în paradigma (neo)realistă.....	23
1.1.2. Definierea statului mic	24
1.1.3. Teoria (neo)realistă a alianțelor.....	26
1.1.4. Balansare și aliniere	29
1.1.5 Teoria stabilității hegemonice: politica hegemonului și dinamica regionalizării	33
1.2 Un nou cadru de înțelegere a dinamicii de securitate regională	35
1.2.1 Abordarea paradigmatică constructivistă	36
1.2.2 Teoria învățării și comportamentul de alianță	37
1.2.3 Cultura strategică de securitate	39
CAPITOLUL II. CONFIGURAREA ORIENTĂRII ATLANTICISTE: CĂTRE O NOUĂ GEOGRAFIE DE SECURITATE ÎN EUROPA CENTRALĂ (1990-2008)	41
2.1 Soluția regionalizării în Europa Centrală- o perspectivă istorică	42
2.1.1. “Spațiul de mijloc” ca teren al confruntării geopolitice	42
2.1.2. Modelul interbelic al regionalizării	43
2.2 Sfârșitul Războiului Rece: un tablou de securitate în schimbare	48
2.2.1 Către o nouă paradigmă a securității după 1990	48
2.2.2 Scenarii de organizare a securității în EC	49
2.2.3 Reorganizarea status-quo-ului regional- Grupul de la Vișegrad	52
2.3. Opțiunea atlanticistă ca imperativ strategic	56
2.3.1. Definierea atlanticismului	56
2.3.2. De ce orientarea atlanticistă?	58
2.4. Hegemonia americană și stabilizarea geopoliticii în Europa Centrală	60
2.4.1. Extinderea estică a NATO	60
2.4.2. Unipolarismul american și afirmarea agendei atlanticiste	63
2.4.3. Reconfigurarea prezenței militare americane în Europa Centrală	65
2.4.4 Rusia și contestarea hegemoniei americane	67

CAPITOLUL III. SCHIMBĂRI ÎN PARADIGMA DE SECURITATE:	
2008-2013. CRIZA ATLANTICISMULUI ȘI RECONSIDERAREA ECUAȚIEI	
GEOPOLITICE REGIONALE:	71
3.1 Dezangajarea americană-reșezarea status-quo-ului sistemic	73
3.1.1 <i>Noua abordare conceptuală a administrației Obama. „Resetul” cu Rusia</i>	73
3.1.2 <i>„Pivotul Asiatic” și strategia „off-shore balancing”</i>	75
3.1.3 <i>Criza atlanticistă: teama de abandon și creșterea nesiguranței regionale</i>	78
3.2 Reactivarea „jocurilor” de putere europene	83
3.2.1 <i>Ostpolitik-ul german în registrul ambiguității strategice</i>	83
3.2.2 <i>Germania și provocările preeminenței strategice</i>	86
3.2.3 <i>Ofensiva strategică a Rusiei: sfidarea „resetului”</i>	89
3.3 NATO- pierderea relevanței strategice	92
3.3.1 <i>Nivelul 1. Reconfigurarea dispozitivului militar american</i>	92
3.3.2 <i>Nivelul 2- Riscul unui vid de securitate în interiorul Alianței</i>	95
3.3.3 <i>Nivelul 3: Stoparea extinderii NATO</i>	98
3.3.4 <i>Nivelul 4: Agendă de interese contradictorii</i>	99
CAPITOLUL IV. REGIONALIZAREA CA OPTIUNE DE AMENAJARE A	
REALITĂȚILOR DE SECURITATE ÎN EUROPA CENTRALĂ (2009-2013)	103
4.1 Construirea agendei regionalizării în Europa Centrală	104
4.1.1 <i>Polonia-diversificarea opțiunilor strategice</i>	104
4.1.2 <i>Europeanizarea agendei de securitate regională</i>	107
4.2 Geografia alinierilor regionale în schimbare	110
4.2.1 <i>Grupul de la Visegrád ca „insulă de cooperare” regională</i>	110
4.2.2 <i>Extinderea arhitecturii aliniamentelor regionale</i>	114
4.2.3 <i>Grupul de la Visegrád- un construct geopolitic?</i>	120
4.3 Extinderea cadrului regionalizării	123
4.3.1 <i>Angajarea Germaniei în gestionarea securității europene</i>	123
4.3.2 <i>Extinderea zonei de securitate estică- racordarea Ucrainei la UE</i>	127
CAPITOLUL V. STATUS-QUO-UL SISTEMIC ÎN SCHIMBARE.	
REVENIREA ATLANTICISMULUI ȘI IMPACTUL ASUPRA	
REGIONALIZĂRII	133
5.1 Revizuirea ordinii internaționale post-Război Rece	134
5.1.1 <i>Rusia –ca amenințare sistemică</i>	134
5.1.2 <i>Modificarea geografiei strategice a flancului estic</i>	136

5.2. Revirimentul atlanticismului în Europa Centrală	140
5.2.1 <i>Re-pivotarea către SUA</i>	143
5.2.2 <i>Reasigurarea strategică a aliaților</i>	147
5.2.3 <i>Dilemele agendei acționale a Occidentului</i>	149
5.2.4 <i>Germania- între nevoia de adaptare și continuitate strategică</i>	152
5.3. Atlanticism și regionalizare	152
5.3.1 <i>Dinamica agendelor atlanticiste regionale</i>	152
5.3.1.1 <i>Agenda atlanticistă maximală</i>	153
5.3.1.2 <i>Agenda atlanticistă moderată</i>	155
5.3.2 <i>Incertitudinile agendei atlanticiste</i>	157
5.3.3 <i>Reașezări la nivelul alinierilor regionale</i>	160
CONCLUZII.....	168
BIBLIOGRAFIE	173

REZUMAT

Problematica de cercetare pe care o propunem este motivată de nevoia de evaluare și înțelegere a modului de construire a securității în spațiul Europei Centrale¹ în condiții de impredictibilitate sistemică. Regionalizarea în spațiul central-european este un concept relativ nou, afirmarea sa practică datând de la începutul secolului XX în contextul marilor transformări sistemice care au urmat încheierii Primului Război Mondial. Aflată în zona de “ciocnire” a celor două puteri hegemonice, Germania și Rusia/URSS, Europa Centrală a constituit de-a lungul istoriei un spațiu al competiției hegemonice și rivalității geopolitice, un teren de confruntare al ambițiilor marilor puteri europene fiecare încercând să umple *vacuum*-ul de securitate din mijlocul Europei prin subordonarea sau racordarea acestuia la propria agendă hegemonică. Aceasta s-a transpus în eforturile constante ale statelor regionale de a identifica soluții și formate de gestionare a securității și, deopotrivă, de a amenaja dilemele de securitate generate de complexa topografie a amenințărilor. Opțiunea regionalizării a fost, așadar, asumată ca o formă de extindere a paradigmei auto-ajutorării prin conjugarea eforturilor de apărare ale statelor CE având ca principal obiectiv prezervarea statu-quo-ului regional. Cu deosebire important, în această ecuație, a fost rolul jucat de marile puteri, cu deosebire Franța, interesate să construiască o “centură” de state aliate ca zonă de protecție împotriva Rusiei/URSS și să prevină o posibilă antantă ruso-germană. Modelul interbelic al regionalizării a eșuat sub presiunea unor factori de natură sistemică, dar și a unor agende regionale marcate de competiție și rivalitate inter-statală. Elementul central al disfuncționalității arhitecturii regionale a fost lipsa unor garanții ferme de apărare din partea statelor occidentale ceea ce a încurajat hegemoniile regionale revizioniste (Germania și URSS) să-și pună în aplicare planurile de expansiune teritorială și de subjugare a statelor mici din arealul ponto-baltic. Confruntarea hegemonică pentru desenarea ordinii sistemice europene a transformat întreg spațiul din centrul și estul Europei într-o miză strategică de mari dimensiuni, iar aceasta și-a pus în mod definitiv amprenta asupra tipologiei acționale a actorilor regionali.

După cel de-al Doilea Război Mondial, instaurarea structurii sistemice bipolare a anihilat complet orice manifestare autonomă din partea statelor localizate între Germania și Rusia prin subordonarea acestora spațiului de dominație sovietic și integrarea lor în structurile politico-militare aflate sub controlul strict al Moscovei. Cu alte cuvinte, paradigma istorică a dominației marilor puteri asupra regiunii a fost înlocuită prin impunerea hegemoniei unice a URSS.

¹ Pe parcursul lucrării vom folosi acronimele EC pentru Europa Centrală și CE pentru spațiul central-european/statele central-europene

Sfârșitul Războiului Rece a generat o nouă paradigmă de securitate în spațiul central-european desenată în jurul a două evenimente centrale: unificarea Germaniei și prăbușirea URSS. Apariția unui *vacuum* extins de securitate la nivel regional, pe fundalul creșterii stării de incertitudine strategică cu privire la dinamicile sistemice și intențiile marilor puteri, au generat un amplu proces de reșezare a alinierilor regionale. În această configurație, statele regionale și-au formulat opțiunea integrării în structurile de securitate euro-atlantice procedând la o strategie de aliniere față de SUA, prin asumarea orientării atlanticiste ca formulă de gestionare a dilemelor de securitate și de amenajare a ansamblului strategic regional. În această nouă configurație, regionalizarea ca soluție de amenajare a securității a fost exclusă din calculele statelor regionale. Rațiunea principală a constat în teama că o astfel de soluție ar fi putut deveni un substitut la integrarea în structurile de securitate euro-atlantice, așadar menținerea într-o zonă “gri” de securitate. Există, deopotrivă, preocuparea în capitalele central-europene că vor fi lăsate să-și gestioneze singure spațiul de securitate în logica autonomizării conflictuale a regiunilor conform căreia odată cu retragerea hegemonilor, problemele regionale și crizele nu se mai translatău automat la nivelul competiției globale între cei doi poli hegemonici.

Începând cu sfârșitul anilor ‘2000, se produce o criză a atlancismului pe fundalul deciziei SUA de revizuirea a priorităților strategice concomitent cu accelerarea nesigurății sistemice generată de revenirea geopolitică a Rusiei confirmată prin intervenția militară în Georgia (august 2008). Dezangajarea SUA din afacerile europene, prin “pivotarea asiatică” și “resetul” cu Rusia, au constituit, din perspectiva statelor regionale, începutul unei perioade de incertitudine indusă de teama pierderii protecției hegemonului. Sentimentul de vulnerabilitate a încurajat recuperarea modelului regionalizării ca formulă de amenajarea a realităților de securitate. Soluția regionalizării nu a însemnat o tentativă de revenire în logica modelului interbelic. Caracteristica definitorie a modelului de regionalizare post-2008 l-a constituit dinamica acestuia în cadrul integrat, alianța cu SUA și racordarea la NATO rămânând vectorii centrali de organizare a securității regionale.

Criza sistemică generată de acțiunile Rusiei prin anexarea Crimeei și destabilizarea Ucrainei au modificat radical geografia strategică a spațiului CE. Odată cu revenirea în logica amenințării militare, s-a produs un reviriment al atlanticismului motivat de imperativul angajării militare a SUA și consolidarea rolului NATO ca vectori centrali în asigurarea apărării frontierei estice și contracararea amenințării Rusiei.

Problematika regionalizării securității constituie în prezent un subiect de ample discuții și dezbateri strategice. Asistăm, în ultima perioadă, la propuneri și inițiative variate menite să identifice posibile construcții regionale de securitate, fie în formule mai extinse (recuperarea mai

vechiului concept de *Intermarium*), fie prin grupări mai restrânse care să acționeze într-o geografie variabilă și complementară (gruparea nordo-baltică, triunghiul Polonia-România-Ucraina, Grupul de la Vișegrad plus Ucraina, România-Polonia-Turcia, etc). Scopul acestor demersuri vizează, în esență, identificarea și diversificarea opțiunilor strategice care să permită consolidarea securității și apărării flancului estic al NATO, cel mai expus presiunilor geopolitice ale Rusiei. Din acest motiv, considerăm important să descifrăm dinamica acestui proces, constrângerile și imperativele strategice, avantajele și deficiențele implementării unei asemenea soluții de securitate.

Gradul de noutate al demersului de cercetare constă cu deosebire în perspectiva propusă de abordare a problematicii regionalizării. În acest sens, construcția de cercetare este axată pe două ipoteze centrale de analiză. În primul rând, procesul de regionalizare a evoluat în strânsă interdependență cu dinamica atlanticistă. În consecință, evoluția agendei de securitate a SUA a influențat în mod semnificativ tipologia de comportament a statelor regionale. În al doilea rând, dezvoltarea unor formule regionale de construire a securității poate deveni o opțiune care să acționeze ca un instrument de asigurare strategică, dar, și în acest caz, angajarea SUA este esențială pentru menținerea coerenței de acțiune și a preveni tendințele centrifugare care ar putea crea zone de vulnerabilitate în interiorul regiunii. Regionalizarea nu este dezirabilă în condiții de proiecție hegemonică (protecția hegemonului este suficientă- cazul atlanticismului maximal) și nu este posibilă în condițiile confruntării hegemonice (perioada bipolarității). Extinzând cadrul de analiză, arătăm că regionalizarea se dezvoltă în condițiile unui scenariu de tip atlanticism minimal. Un astfel de scenariu asumă faptul că poziția occidentului se va menține într-o stare de ambivalență preferând opțiunea unui compromis între asigurarea aliaților estici și prevenirea modificării status-quo-ului strategic cu Rusia. În conceptualizarea paradigmei regionalizării, este important de reliefat că dinamica acesteia nu este un produs natural derivat exclusiv din acțiunile statelor în încercarea de a rezista într-un mediu ostil. Regionalizarea este, cu deosebire, rezultatul unui proces de interconectare între nevoile de securitate ale statelor regionale și interesele de securitate ale marilor puteri. La nivelul EC, dinamica de mare putere a jucat un rol definitoriu în configurarea alinierilor și constructelor de securitate regionale.

Pornind de la aceste ipoteze, se conturează scopul cercetării care se concentrează pe două direcții : în primul rând, demonstrarea relevanței problematicii regionalizării prin prisma conectării binomului regionalizare-atlanticism ca element de referință în articulare cadrului de analiză propus, și, în al doilea rând, evidențierea importanței aplicării asumpțiilor deduse din această analiză în construirea abordărilor de securitate și elaborarea strategiilor de acțiune la nivel regional.

În ceea ce privește cadrul conceptual- metodologic de analiză, acesta a fost articulat în baza a trei întrebări: care este conturul regionalizării?, care este rolul marilor puteri? și cum se construiește regionalizarea? Pentru a răspunde la aceste întrebări, am integrat cercetarea ca parte a unui model teoretic care îmbină instrumente specifice celor două mari curente paradigmatică (neo) realismul și constructivismul. În baza acestui model, explicăm tipologia comportamentului de securitate al statului mic ca parte a unui ansamblu de factori de natură materială (structură sistemică și dinamica distribuției puterii în sistem) și non-materială (percepții de securitate, experiențe istorice, lecții învățate, tip de cultură strategică). În această construcție paradigmatică, arătăm că regionalizarea se dezvoltă în condițiile creșterii sentimentului de insecuritate generat de instalarea unei stări de incertitudine sistemică și răspunde, cu deosebire, unor stimuli din partea marilor puteri/hegemonului. În baza predicțiilor teoretice, asumăm că regionalizarea poate fi o soluție în baza a două condiții: existența și prezervarea alinierii hegemonice și existența unei convergențe a agendelor regionale de securitate. Realitatea empirică a dinamicii de securitate în spațiul CE ilustrează viabilitatea acestui model teoretic bazat pe complementaritatea dintre cele două abordări paradigmatică ale RI.

La nivelul literaturii și studiilor de specialitate, problematica regionalizării a fost mai degrabă analizată secvențial. Nu există un demers amplu de cercetare care să abordeze construcția regionalizării în EC în condițiile mutațiilor sistemice de după 1990. Problematika de securitate a spațiului EC a fost acoperită ca parte a relațiilor sistemice, politica externă a SUA, evoluția NATO, sau relațiile Rusia-NATO/SUA. Studiile mai aplicate s-au concentrat cu deosebire asupra procesului de tranziție al fostelor state comuniste din EC, relațiile dintre SUA și statele din regiune sau problematica Grupului de la Visegrád. În acest cadru considerăm utilitatea demersului nostru de cercetare care vine să acoperă un deficit de analiză prin articularea unei abordări elaborate asupra problematicii regionalizării securității prin integrarea deopotrivă a analizei de comportament, interesele marilor puteri, imperative sistemice versus imperative de securitate regionale.

Conceptul de regionalizare

Regionalizarea, în conceptualizarea teoretică propusă în cadrul acestei lucrări, implică politici prin care statele cooperează sau își coordonează strategiile în interiorul unei regiuni specifice prin construirea unor „insule de cooperare” în baza unei geografii regionale care să permită un nivel ridicat de împărțire a responsabilităților, asumarea unui rol mai proeminent din partea actorilor regionali în promovarea securității și asigurarea apărării în spațiul de referință și implicit o proiecție mai mare de putere pe scena internațională. În acest registru explicativ, regionalizarea este o formă de transfer de responsabilități și putere la nivel regional sau subregional

prin care se încurajează armonizarea pozițiilor, complementaritate acțională și, deopotrivă, consolidarea statutului și posturii strategice a actorilor implicați. Kupchan introduce conceptul de descentralizare ca răspuns la procesul accelerat de difuziune a puterii și implicit a responsabilităților, în sensul că țările localizate cel mai aproape de zona de criză sunt cele mai predispuse să acționeze, chiar dacă numai din rațiuni de proximitate (Kupchan, 2012: 197)

Într-o narațiune generală, se asumă că de-a lungul istoriei a existat o preocupare permanentă din partea statelor, indiferent de potențialul de putere de care dispuneau, de a-și asigura instrumente sau mecanisme regionale de gestionare a spațiului de referință, de sporire a potențialului de apărare și a capacității de descurajare a amenințării. Acestea au luat diverse forme: alianțe și/sau mini-blocuri militare, concerte de putere, organizații de securitate colectivă, pacte militare și alte aranjamente de colaborare și sprijin militar reciproc.

Dinamica istorică ne arată că regionalizarea nu se poate dezvolta într-un vacuum de putere sau în cadrul unei configurații sistemice de natură hegemonică (Fawcett, 2004: 429). Explicația rezidă în însăși construcția conceptuală a procesului regionalizării care implică, ca element de referință, un model de coabitare a statelor în gestionarea și folosirea resurselor de apărare, în organizarea și folosirea colectivă a forțelor armate, ceea ce ar fi complicat de realizat în condițiile unui mediu competitiv-anarhic sau al unuia lipsit de autonomie acțională proprie. Eficiența aplicării acestui model la spațiul central-european depinde de două condiții necesare, dar nu suficiente: pe de o parte, existența unui cadru integrat și puternic instituționalizat, incluzând garanții de apărare credibile, iar, pe de altă parte, apartenența la o comunitate de securitate care să faciliteze dezvoltarea unei culturi strategice comune și o anumită tipologie comportamentală având ca ax central excluderea războiului în relațiile inter-statale și rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor.

Regionalizarea implică o importantă componentă militară la nivelul cooperării de securitate care să permită, inclusiv, un proces gradual de integrare a unor părți sau componente ale forțelor armate în vederea creării unor forțe comune la nivel regional. Din perspectivă istorică, cooperarea regională în domeniul militar a urmat un dublu raționament: fie ca acțiune de răspuns împotriva unei amenințări externe, reale sau potențiale, fie ca eforturi de prevenire a riscurilor unei confruntări militare prin acorduri regionale privind controlul armamentelor sau măsuri de construire a încrederii la nivel militar (Bailes, Cottey, 2006:204).

Modelul regionalizării pe care îl vom aborda ca obiect de cercetare include o viziune mai extinsă. Pe de o parte, se referă la conjugarea acțiunilor statelor în vederea creării unor constructe de cooperare sub forma unor alianțe regionale, parteneriate de cooperare sau mini-blocuri militare într-o geografie variabilă și complementară. Pe de altă parte, se referă la acțiuni concertate la nivel regional de proiectare a securității prin care să se asigure o mai mare predictibilitate strategică în spațiul de referință.

Analizele strategice nu au exclus, însă, posibilitatea ca diversele formule regionale/sub-regionale să dobândească o dinamică geopolitică, devenind mici nuclee de gestionare a securității, sub forma unui mecanism de „auto-protecție” în condițiile accelerării nesiguranței sistemice și a confuziei cu privire la solidaritatea acțională în cadrul NATO/UE. În această conceptualizare se asumă că grupările sub-regionale de securitate pot căpăta un anumit nivel de autonomie acțională care să atenueze dependența exclusivă de sprijinul aliaților pentru asigurarea nevoilor de apărare în interiorul spațiului de referință.

Definirea Europei Centrale

Încadrarea conceptuală și geografică a Europei Centrale (EC) a constituit un subiect de ample dezbateri și construcții conceptuale. De-a lungul timpului s-au conturat diverse viziuni, fie prin luarea în considerare a factorilor istorici, fie a celor identitari-culturali sau geopolitici în încercarea de a explica și înțelege semnificația spațiului CE. Ce este Europa Centrală? Este un construct social, un spațiu geopolitic, un proiect politic, o aspirație identitară?

În elaborarea demersului nostru de cercetare, coordonata centrală de definire a EC este integrată conceptualizării geopolitice. În acest registru de analiză, EC reprezintă teritoriul situat între Germania și Rusia care istoric a constituit aria de confruntare între cei doi hegemoni regionali. În baza încadrării geopolitice, EC acoperă o zonă geografică delimitată la nord -de Marea Baltică, în sud- de Marea Mediterană, în sud-est- Marea Neagră și Marea Egee și în sud-vest de Marea Adriatică. Acest decupaj geografic impune însă o înțelegere mai nuanțată asupra componenței teritoriale. Pentru a defini cu claritate aria de cuprindere, includem ca parte a EC șase state: Polonia, Ungaria, Cehia, Slovacia, România și Bulgaria. Toate cele șase state acoperă întreg perimetrul strategic între Germania și Rusia care, după 1945, a fost parte a Imperiului exterior sovietic. Odată cu integrarea în structurile de securitate euro-atlantice, aceste state au devenit granița estică a NATO/UE și interfața occidentului cu zona de “interese privilegiate” a Rusiei. Prezența geopolitică a Rusiei a constituit vectorul central care a influențat dinamica acestor state după 1990. Bulgaria este o excepție fiind geografic conectată către sud, zona Balcanilor, Grecia și Turcia și, în consecință, s-a identificat mai puțin cu spațiul EC. Bulgaria este, însă, o componentă importantă a perimetrului strategic al NATO, închizând practic flancul sud-estic și în același timp creând un pod de legătură cu Turcia și Grecia. Acoperirea geografică a EC este dictată și de imperativele strategico-militare ale NATO. Polonia, în nord, împreună cu România și Bulgaria în sud construiesc o importantă centură de securitate care leagă întreg flancul estic, de la Marea Baltică la Marea Neagră.

Nu am inclus zona Balcanilor din motive ce țin, în primul rând, de argumente strategice, respectiv poziționarea în afara structurilor integrate euro-atlantice, la care se adaugă considerente

legate de agende politice diferite, opțiuni de securitate contradictorii, registrul complicat al evoluțiilor interne, etc. Excepție fac Slovenia și Croația, care sunt parte a sistemului de alianțe occidental, dar, datorită poziționării geografice, în afara ariei directe de presiune geopolitică a Rusiei, sunt mai slab conectate la agenda de priorități a statelor din EC. Țările Baltice sunt un caz special. Prin poziția lor geografică, tendința naturală a acestor state este de a se apropia de țările nordice în baza unei agende similare de interese și imperative strategice având ca ax central promovarea securității în zona Mării Baltice și prevenirea acțiunilor asertive ale Rusiei în regiune. Datorită localizării la extremitatea nordică a spațiului CE, dar și a vulnerabilității strategice induse de prezența Rusiei în Marea Baltică, aceste state au fost mai puțin racordate la problematica securității flancului sud-estic de la Marea Neagră. Țările Baltice constituie însă o componentă importantă a ansamblului strategic CE: asigură continuitatea flancului estic al NATO și împărtășesc preocupări similare de securitate cu privire la Rusia. În acest sens, rolul proeminent revine Poloniei care leagă practic cele două extremități pe centura Baltica-Marea Neagră.

În baza rațiunilor explicate mai sus, în cadrul lucrării ne raportăm la EC ca perimetrul strategic care asigură flancul estic al NATO/UE pe aliniamentul Marea Baltică-Marea Neagră, dar și culoarul central de legătură între Rusia și Germania. Datorită creșterii impredictibilității mediului internațional, dar și a accentuării falțiilor de disensiune intra-regională, nu este exclus ca EC să-și extindă aria de acoperire pentru a racorda mai strâns țările nordice, cu deosebire important fiind rolul Finlandei și Suediei. În acest fel, s-ar putea crea o conexiune și mai strânsă a Țărilor Baltice la spațiul EC.

Structura lucrării

Lucrarea este structurată în cinci capitole având ca nucleu de organizare dinamica interconectării celor două constructe de referință: regionalizare și atlanticism. Pe parcursul construirii demersului de cercetare, cele două procese au fost analizate pe cicluri de evoluție induse de impactul transformărilor și reconfigurărilor de putere la nivel sistemic. În acest sens au fost identificate trei etape mari care sunt analizate în baza delimitării cronologice. Prima corespunde perioadei 1990-2008 care a consemnat afirmarea atlanticismului ca opțiune de organizare a securității în spațiul CE. Cea de-a doua cuprinde perioada 2009-2013 fiind caracterizată prin avansarea agendei regionalizării ca rezultat al crizei atlanticismului apărut în condițiile retragerii americane din Europa. Cea de-a treia etapă are ca punct de început anul 2014 fiind marcată de revenirea atlanticistă și re-pivotarea EC către SUA. Spre deosebire de prima etapă, în prezent afirmarea atlanticismului nu exclude soluția regionalizării, însă logica acesteia se încadrează într-un registru diferit de dinamica sa tradițională de evoluție.

Primul capitol oferă o conceptualizare teoretică asupra tipologiei de acțiune a statului mic/putere minoră în sistemul internațional și a fundamentelor care motivează construcția comportamentală a acestuia pe palierul securității. Două întrebări sunt cu deosebire relevante în analiza registrului de acțiune al statelor mici în ansamblul dinamicilor sistemice: *cum încearcă statele mici să-și maximizeze securitatea? și în baza căror determinanți sunt construite opțiunile de securitate?* Pentru a identifica posibile răspunsuri la aceste întrebări, cadrul conceptual-metodologic este articulat ca parte a unei abordări inclusive și complementare construită prin recursul la două nivele centrale de analiză paradigmatică. Primul nivel se încadrează în paradigma de analiză (neo)realistă. În acest registru, asumăm că dinamica sistemică și proximitatea amenințării sunt factori definitorii care modelează agendele de securitate ale statelor mici în câmpul RI. Teoria alianțelor conceptualizată de Stephen Walt constituie un instrument central de analiză în baza căruia am încercat să înțelegem modul în care un stat mic își construiește alinierea strategică ca măsură de gestionare a deficitului și imperativelor de securitate. Din perspectiva statelor mici, alianțele reprezintă un instrument de importanță cardinală. Într-o perspectivă generală, pentru un stat mic apartenența la o alianță este menită să compenseze deficitul de securitate și să amortizeze starea de vulnerabilitate strategică. Așadar, asigurarea supraviețuirii și neutralizarea potențialelor consecințe ale fluctuațiilor balanței de putere sistemice. Opțiunile de alianță ale unui stat mic sunt cu deosebire definite de dinamica securității în mediul proxim de vecinătate, mai ales dacă se află localizat în vecinătatea unei/unor mari puteri cu aspirații hegemonice. Nivelul de amenințare resimțit corelat cu deficitul de putere și capacitatea redusă de a-și proteja interesele de securitate obligă statele mici să procedeze la acțiuni de alianță cu marile puteri din sistem ca măsură de asigurare și garantare a supraviețuirii. Dinamica alianțelor în spațiul CE relevă însă o configurație mai complexă a intereselor și rațiunilor aliniilor regionale în sensul în care percepția asupra amenințării/intenției ostile constituie doar o componentă a ecuației explicative a acțiunilor acestora. Preferința pentru o anumită alianță corespunde și unor calcule raționale în logica cost-beneficiu, ceea ce permite evaluarea posibilităților de câștig, de pierdere, pe lângă analiza riscurilor și amenințărilor majore. Având în vedere că sunt vulnerabile la presiuni externe, nu dispun de capacități pentru a se apăra singure și nu dispun de capacitatea de a aduce o contribuție reală la creșterea potențialului unei coaliții defensive, realismul asumă că puterile minore vor prefera opțiunea alinierii (bandwagoning) în detrimentul balansării. În logica predicțiilor (neo)realiste, se asumă că alte posibile opțiuni, neutralitatea, „ascunderea” sau formule de alianță regionale sunt strategii potențial riscante care pot pune statele mici într-o situație de vulnerabilitate strategică mai ales în cazul unui conflict sau degradării accelerate a balanței de putere. Un alt instrument de analiză introdus este teoria stabilității hegemonice. În acest registru analitic, teza propusă de Press-Barnathan aduce inovații conceptuale cu privire la modul în care dinamica de putere hegemonică interacționează cu

potențialul de regionalizare la nivelul securității. Conform argumentației propusă de autoare, încurajarea acțiunilor de regionalizare, prin crearea de mini alianțe/mini-blocuri regionale, este parte a unei strategii mai ample de afirmare și preservare a puterii hegemonice.

Al doilea nivel este construit în paradigma teoretică constructivistă și pornește de la premisa că dinamica comportamentală a statelor pe palierul securității este, deopotrivă, influențată de existența unor considerente de natură non-materială precum experiențe istorice, valori, convingeri, norme, credințe, principii, percepții de securitate. Aplicând aceste variabile de analiză, opțiunile de alianță ale statelor răspund unor motivații mai complexe care, în esență, definesc un anumit profil acțional specific care nu este eminent dependent de evoluțiile reale și/sau potențiale ale configurației sistemice. În acest registru de analiză, am recurs la trei instrumente de analiză, respectiv “codul operațional” conceptualizat de George Alexander, teoria învățării propusă de Dan Reiter și conceptul de cultură strategică de securitate. Conform conceptualizării lui Alexander George, deciziile de politică externă și opțiunile strategice sunt în bună măsură expresia constructului comportamental al liderului/grupului decizional în baza unor factori subiectivi filtrați prin lentila propriilor credințe despre natura conflictului și a percepțiilor despre ceilalți. Teoria învățării construită de Reiter susține două ipoteze centrale de analiză. În primul rând, experiențele individuale ale unui stat reprezintă un determinant puternic în formarea preferințelor de alianță. În al doilea rând, alegerile de alianță în secolul XX au fost construite în baza lecțiilor dobândite ca parte a experiențelor naționale formative.

Ca model de construcție teoretică considerăm că dinamica sistemică este cea care deține o influență predominantă în amenajarea comportamentului de securitate al statelor, însă construcția acestuia nu poate fi disociată de modul de formulare a culturii strategice care, în esență, reflectă un anumit tip de amenajarea a gândirii de securitate în baza lecțiilor învățate și a experiențelor acumulate de-a lungul istoriei.

Cel de-al doilea capitol abordează evoluția ansamblului de securitate al EC în perioada cuprinsă între 1990 și 2008. Semnificația cu totul deosebită a acestei etape este dată de afirmarea atlanticismului ca dimensiune fundamentală de configurare a arhitecturii de securitate a EC. Opțiunea atlanticistă a echivalat cu respingerea soluției regionalizării considerată ca potențial generatoare de mari turbulențe regionale. În contextul dezvoltărilor sistemice de la începutul anilor ‘90, modul de configurare a securității în EC a fost subsumat, cu deosebire, imperativului prezervării stabilității strategice. Întrebarea centrală care a dominat gândirea strategică occidentală era cum va putea fi găsit un compromis între necesitatea amenajării spațiului de securitate central-european, nevoia de acomodare a intereselor Rusiei și “amortizarea” noului statut de putere al Germaniei unite. Agenda SUA față de amenajarea spațiului de securitate central-european a fost cu deosebire axată pe prevenirea apariției unui haos structural în EC și adoptarea unor acțiuni prudente

care să nu provoace ostilitatea Moscovei și să prevină revenirea acesteia la o politică confrunțională față de Occident. Cu deosebire important era menținerea dialogului cu Moscova pentru realizarea obiectivului unificării germane. În acest ansamblu, cel mai important construct regional a fost reprezentat de crearea Grupului de la Visegrád. Dincolo de rațiunile care au stat la baza eforturilor statelor regionale, constituirea Grupului de la Vișegrad nu poate fi disociată de rațiunile geopolitice care au motivat angajarea directă a statelor occidentale și sprijinul acestora în modelarea noii ecuații de cooperare regională. În acest sens, SUA au jucat un rol semnificativ având ca obiectiv crearea unui mini-bloc de state cu o orientare pro-occidentală care să sprijine eforturile americane de străpungere a perimetrului strategic de legătură între Occident și URSS și de balansare a “jocurilor” ruso-germane.

Sub presiunea dinamicilor internaționale marcate de ezitățile occidentului cu privire la amenajarea securității în spațiul CE și creșterea impredictibilității sistemice, statele din EC și-au conturat opțiunea atlanticistă ca singura soluție de gestionare a geografiei de securitate regională. După sfârșitul Războiului Rece, în calculele strategice ale statelor CE a predominat abordarea axată pe necesitatea stabilirii unor relații strânse cu SUA, puterea învingătoare în competiția bipolară, ca soluție de amenajare a securității și asigurare a imperativelor de apărare. În această cheie a fost percepută și relația cu NATO în sensul în care asigura apartenența la o alianță care garanta implicarea SUA în asigurarea stabilității și securității statelor membre. Extinderea estică a NATO a modificat profund harta strategică a Europei: pe de o parte, zona de expunere geopolitică a EC a devenit parte a celei mai puternice alianțe militare, așadar extinderea umbrelei americane de securitate asupra întregului spațiu de la Baltica la Marea Neagră și depășirea stării de vacuum de securitate regional; pe de altă parte, SUA au realizat o acțiune de străpungere a perimetrului de proiecție de putere în Eurasia definind, practic, parametrii noii ordini internaționale prin afirmarea supremației de putere a Americii.

Atacurile teroriste împotriva SUA de la 11 septembrie 2001 au generat o activizare a agendelor regionale pro-americane. Ceea ce a primat în calculele regionale a fost modul de înțelegere asupra noilor dinamici sistemice care au proiectat America în rolul de unic hegemon. Din această perspectivă, hegemonia americană însemna că nici un alt stat din sistem nu deținea capacitatea de a se opune puterii SUA. Cu alte cuvinte, alianța cu America constituia cea mai sigură garanție de securitate și apărare.

Ecuația de securitate a EC a intrat într-o spirală a turbulențelor regionale odată cu asumarea de către Rusia a unei strategii de contestare a primatului geopolitic american. Din această perspectivă, intervenția militară a Rusiei în Georgia (august 2008) a constituit un moment de turnură. În condițiile noilor realități induse de revenirea în forță a Rusiei în jocurile de putere continentale, relația cu SUA a căpătat o importanță sporită în calculele strategice regionale. Mai

mult, agenda regională atlanticistă a devenit o necesitate strategică, singura în măsură să genereze instrumente credibile de apărare a spațiului EC.

Cel de-al treilea capitol corespunde perioadei cuprinsă între 2009 și 2013, fiind axat pe analiza modificărilor apărute la nivelul arhitecturii sistemice și impactului acestora asupra dinamicii geopolitice din spațiul CE. Delimitarea temporară corespunde cu două procese de impact sistemic. Primul proces se referă la inițierea de către SUA, odată cu instalarea administrației Obama la Casa Albă, în ianuarie 2009, a unei ample reorientări de politică externă având ca linie directoare reducerea progresivă a angajamentelor de securitate continentale. Noua agendă a fost articulată pe două direcții: lansarea „resetului” cu Rusia și „pivotul asiatic”, ambele reflectând o tendință evidentă de dezangajare americană din Europa și de reasezare a posturii strategice globale a SUA. Cel de-al doilea proces are ca punct de referință desfășurarea summit-ului Parteneriatului Estic (PaE) de la Vilnius (noiembrie 2013) considerat elementul declanșator al unei crize de mari dimensiuni care, în esență, a vizat fundamentele existențiale ale ordinii sistemice post-Război Rece. Din această perspectivă, anul 2013 a consemnat o încheiere de etapă, care a modelat evoluțiile de securitate după 2009, prin reangajarea SUA în asigurarea securității europene concomitent cu revenirea Rusiei în logica competiției și confruntării hegemonice.

Între aceste limite temporare, agenda regionalizării securității în spațiul CE a căpătat proeminență crescută fiind asumată ca o posibilă soluție de amenajare a deficitului de securitate apărut în condițiile retragerii americane și sporirii impredictibilității comportamentului geopolitic al Rusiei. În construirea demersului de cercetare, pornim de la trei asumții care au definit cadrul sistemic al procesului de regionalizare în perioada 2009-2013.

Asumția 1. Decizia SUA de „resetare” a relațiilor cu Rusia și reprioritizarea agendei de acțiuni către zona Asia-Pacific au consemnat o schimbare majoră de paradigmă strategică. Aceasta a avut două implicații majore: retragerea graduală din Europa și revizuirea posturii globale a puterii americane prin renunțarea la abordarea unipolar-hegemonică. Dezangajarea SUA din afacerile de securitate continentale a generat apariția unui sentiment de nesiguranță strategică la nivelul EC indus de teama pierderii protecției hegemonului (frica de abandon) și reapariției spectrului „jocurilor” geopolitice de mare putere (preferința pentru înțelegeri sistemice în defavoarea intereselor aliaților mici din EC). Criza atlanticistă a consemnat apariția unui deficit de securitate în EC indus de retragerea americană și a activizat eforturile regionale în vederea identificării de strategii de compensare a stării de vulnerabilitate regională.

Asumția 2. Dezangajarea SUA din Europa a reactivat „jocurile ” de putere în Europa evidente cu deosebire pe direcția Berlin-Moscova. Două elemente au fost cu deosebire importante: pe de o parte, paradigma acțională a Germaniei în linia *Ostpolitik*-ului vest-german asociată tradițional cu preferința pentru o agendă acomodationistă ruso-germană, iar pe de altă

parte accelerarea eforturilor Rusiei de reaşezare a parametrilor de organizare a ordinii continentale prin construirea unei relaţii privilegiate ruso-germane şi excluderea SUA din afacerile europene. Dinamica acestor două elemente a constituit un vector cheie în configurarea ecuaţiei de ansamblu a regionalizării securităţii în EC.

Asumpţia 3. În condiţiile dezangajării americane, NATO s-a confruntat cu o diminuare progresivă a relevanţei strategice, punând în discuţie capacitatea acesteia de a-şi îndeplini angajamentele de apărare faţă de aliaţii estici. În percepţia regională, exista riscul ca rolul NATO, ca vehicul de asigurare a apărării şi proiectare a securităţii, să capete o importanţă secundară pe măsură ce scena internaţională a intrat progresiv într-o perioadă de mari fluctuaţii sistemice. În subsidiar, statele CE nu au renunţat la obiectivul de a împiedica retragerea americană şi de a menţine legătura de securitate specială cu SUA/NATO ca principală garanţie de apărare la nivel regional, însă agenda atlanticistă a intrat în logica incertitudinii şi neîncrederii strategice.

Pentru statele din EC, noua abordare conceptuală strategică a SUA a indus două riscuri majore: tendinţa de acomodare a Rusiei şi posibila abandonare a aliaţilor regionali. Ambele ipoteze au fost percepute ca fiind potenţial generatoare de schimbări profunde ale topografiei strategice a spaţiului ponto-baltic punând întreg flancul estic într-o postură de vulnerabilitate strategică faţă de Rusia. Corelate, aceste temeri regionale au generat o criză la nivelul orientării atlanticiste regionale.

Al patrulea capitol abordează construcţia procesului de regionalizare în EC şi evoluţia acestuia în perioada 2009-2013. În construcţia demersului de cercetare asumăm că regionalizarea a constituit un amplu proces de reaşezare a geografiei de securitate ca strategie de contracarare a impredictibilităţii sistemice indusă de retragerea SUA, avansul geopolitic al Rusiei în spaţiul fost-sovietic şi ascensiunea Germaniei la statutul de putere hegemon a Europei în condiţiile revirimentului “jocurilor de putere” pe axa Berlin-Moscova. Evoluţia şi dinamica procesului de regionalizare s-a conturat începând cu anii 2008-2009 pe fundalul accentuării crizei atlanticiste şi a apariţiei sentimentului de nesiguranţă cu privire la capacitatea SUA/NATO de a acţiona în mod credibil în apărarea aliaţilor estici. În esenţă, regionalizarea a semnalat un proces de translaţie dinspre prioritizarea relaţiei de securitate cu SUA către diversificarea opţiunilor strategice pentru a preveni apariţia unui posibil „vid” de securitate regional în condiţiile reducerii semnificative a relevanţei NATO. Între 2010 şi 2013, când a avut loc summit-ul PaE de la Vilnius, procesul regionalizării a cunoscut un ritm accelerat de evoluţie. Demersul analitic s-a creionat pe două asumptii.

Asumpţia 1. Dinamica procesului de regionalizare în EC a urmat trei coordonate de acţiune: activizarea eforturilor în vederea configurării unui front comun regional de cooperare ca formulă de prevenire şi gestionare a unui potenţial “vacuum” de securitate în regiune; „pivotarea” către Germania ca strategie de responsabilizarea a Berlinului în asumarea unui rol proeminent pe

dimensiunea securității și apărării; intensificarea eforturilor în vederea racordării Ucrainei la spațiul de securitate occidental prin semnarea acordului de asociere cu UE, asigurarea unei zone „tampon” între flancul estic al NATO/UE și Rusia.

Asumția 2. În ansamblul eforturilor de regionalizare, rolul asumat de Polonia s-a conturat ca un vector central în activizarea agendei acționale regionale și proiectarea unei noi realități strategice în EC în baza unui dublu obiectiv: „domesticirea” tendințelor acomodationiste ruso-germane și neutralizarea posibilelor consecințe ale retragerii americane. Strategia polonă a urmărit două direcții: adaptarea la realitățile post-„reset”, prin lansarea propriului „reset” cu Rusia și apropierea de Germania, și dinamizarea cooperării de securitate la nivel regional prin construirea unor axe regionale multi-direcționale, ca instrument suplimentar de asigurare strategică.

În construcția de ansamblu a procesului de regionalizare, Polonia a constituit factorul catalizator al unor dinamici care au modificat în mod semnificativ ecuația alinierilor regionale. Calculele decidenților de la Varșovia s-au bazat pe trei asumții: EC nu mai constituia o prioritate pentru SUA; Germania a dobândit proeminență în desenarea noii paradigme a securității regionale; Rusia nu a renunțat la agenda revizionistă. Acțiunile Poloniei s-au articulat pe două coordonate majore. Prima a vizat configurarea unor formule de cooperare regională/sub-regională menite să asigure statelor din spațiul CE construirea unor platforme de cooperare politică și militară și o mai mare convergență acțională prin coordonarea și armonizarea agendelor de securitate și asumarea unui rol mai proeminent în gestionarea securității regionale. Cea de-a doua coordonată a fost axată pe sporirea angajării Germaniei pe dimensiunea securității și apărării și asumarea unui rol proeminent pe relația cu statele din vecinătatea estică.

Arhitectura regionalizării în EC a avut ca nucleu de referință noua dinamică a cooperării asumată în cadrul grupului V4 și reactivarea rolului acestuia în geografia securității regionale. Accelerarea eforturilor de consolidare a Grupului V4 a reflectat un nivel sporit de ambiție asumat de liderii de la Varșovia, respectiv construirea unei grupări distincte, sub forma unei mini-alianțe regionale, capabilă să genereze potențial de apărare și să influențeze dinamica decizională la Bruxelles pe chestiuni legate de interesele de securitate ale statelor membre. În acest fel, se putea genera și un instrument de influență la adresa Berlinului obligat să acorde o mai mare atenție poziționării de ansamblu a statelor regionale, dar și un front comun regional în fața potențialelor presiuni asertive ale Rusiei. Cooperarea militară în cadrul Grupului de la Vișegrad a constituit nucleul unei agende mult mai ample imaginate de Varșovia care a vizat, în fapt, consolidarea întregului flanc estic pe o dublă axă: nord-sud și est-vest.

Un factor important în dinamica regionalizării în EC l-a constituit ascensiunea de putere a Germaniei care s-a produs pe fondul retragerii SUA și a adâncirii crizei economice europene. Modificarea balanței de putere europene în favoarea Germaniei a determinat o reorientare a

direcțiilor de acțiune și priorităților regionale de securitate pe direcția Berlin. Raționamentele noi tipologii de acțiune a statelor CE pot fi decelate pe două dimensiuni de analiză. În primul rând, Germania a dobândit un rol central în gestionarea dosarelor de securitate la nivelul Europei. Acestea priveau atât relația cu Rusia, cât și stabilitatea în spațiul fost-sovietic și dosarul securității energetice. Germania dispunea de pârghiile necesare, prin prisma relațiilor economice speciale cu Moscova, pentru a asigura o „barieră” de protecție în fața asertivității Rusiei sau de a domoli ambițiile geopolitice ale acesteia. Totodată, Berlinul dispunea de capacitatea de influență politică și resursele financiare pentru a susține o politică pro-activă pe zona estică a vecinătăților.

O direcție importantă de acțiune la nivelul procesului de regionalizare în EC a vizat construcția spațiului de securitate din vecinătate estică. Elementul de referință l-a constituit agenda de acțiuni imaginată de Polonia având ca principal obiectiv racordarea Ucrainei la Occident și reducerea capacității de influență a Rusiei în regiune. Cea mai importantă inițiativă regională pe această direcție a fost lansarea Parteneriatului Estic (PaE). Avansarea proiectului PaE a readus în discuție competiția geopolitică între Occident și Rusia pentru preeminență în spațiul fost sovietic. Riscurile “pierderii” Ucrainei și posibilitatea pătrunderii Occidentului în perimetrul său strategic vital au declanșat contra-reacția Rusiei care a degenerat în cea mai profundă criză de securitate din era post-bipolară.

Capitolul V abordează modul de articulare a agendei regionalizării în condițiile marilor mutații sistemice generate de revenirea în logica confruntării și competiției geopolitice urmare a agresiunii Rusiei împotriva Ucrainei și anexării Peninsulei Crimeea. În noua configurare a relațiilor de putere, spațiul EC, reprezentând granița estică a Occidentului și totodată interfața dintre cele două spații hegemonice rivale, a redevenit o miză geopolitică majoră în articularea parametrilor de organizare a noii ordini de securitate europene. În fața noilor realități sistemice, la nivelul spațiului de securitate CE s-a produs un reviriment al atlanticismului care, în esență, s-a transpus în accelerarea demersurilor în vederea sporirii angajării militare americane și revitalizării rolului NATO ca singura opțiune credibilă pentru asigurarea apărării status-quo-ului strategic regional și contracarării ofensivei revizioniste a Rusiei. În acești parametri, integrăm dinamica procesului de regionalizare a securității ca soluție care să permită statelor din EC proiectarea unei noi geografii strategice la granița estică a spațiului occidental.

În analiza impactului noilor dinamici sistemice asupra construcției de securitate a spațiului CE, am pornit de la trei asumții:

Asumția 1. Anexarea prin forță a peninsulei Crimeea concomitent cu proiecția forței militare de-a lungul graniței estice a NATO și asumarea unei agende globale revizioniste au proiectat Rusia ca o amenințare majoră la adresa status-quo-ului teritorial central-european.

Asumpția 2. Odată cu revenirea în logica amenințării militare, s-a produs un reviriment al atlanticismului motivat de imperativul angajării militare a SUA și consolidarea rolului NATO ca vectori centrali în asigurarea apărării frontierei estice și contracararea amenințării Rusiei. În esență, agenda atlanticistă regională a vizat, cu prioritate, recalibrarea prezenței militare americane care să permită un proces mai amplu de “re-pivotare” a SUA către estul Europei și extinderea dispozitivelor de apărare ale NATO pe întreaga centură ponto-baltică.

Asumpția 3. În condițiile sporirii incertitudinilor sistemice, apariției unui deficit de solidaritate la nivelul Occidentului și lipsei de coerență strategică a agendelor regionale, s-a produs o activizare a tendințelor de realiniere în interiorul spațiului CE având ca obiectiv central asigurarea unor platforme articulate de acțiune strategică în baza unei geografii variate a imperativelor și priorităților de securitate. Rolul SUA este esențial în construcția de ansamblu a aranjamentelor de cooperare intenționate de statele din EC ca măsură de consolidare a posturii de securitate a flancului estic al NATO.

Recuperarea atlanticismului în EC s-a articulat pe două coordonate: angajarea militară a SUA și revizuirea dispozitivelor militare ale NATO pe aliniamentul estic. Din perspectiva statelor regionale, “pivotarea asiatică” și tendința de decuplare a Americii de securitatea europeană au avut un rol important în încurajarea acțiunilor asertive ale Rusiei. Soluția pentru contracararea amenințării rusești impunea, în această viziune, o “re-pivotare” a SUA către estul Europei.

Revenirea EC în paradigma atlanticistă nu a fost un proces uniform, iar dinamica acestuia a reflectat existența unor diferențe de abordare și viziuni de securitate contradictorii. Motivațiile acestei fracturări regionale pot fi explicate atât prin rațiuni geopolitice, respectiv nivelul de vulnerabilitate resimțit prin prisma localizării față de zona de conflict cu Rusia, cât și în baza unor considerații pragmatice care țin de interesele economice specifice ale statelor (dependența economică față de Rusia), ambiții politice interne, motivații ideologice, calcule politice și strategice oportuniste. În acest sens putem distinge două grupuri de state. Grupul de state care a inclus Polonia și România împreună cu Țările Baltice a optat pentru o agendă atlanticistă maximală care a fost articulată în baza asumției că Rusia, prin intervenția în forță în Ucraina și ocuparea Crimeei, a devenit o amenințare existențială la adresa securității europene. În consecință, era necesar construirea unui descurajant credibil împotriva Rusiei prin dislocarea de trupe permanente aliate și construirea unei infrastructuri militare eficiente în EC, precum și prin angajarea unei prezențe militare consistente din partea SUA în regiune ca element definitoriu al credibilității de acțiune aliată. Cel de-al doilea grup- constituit din Ungaria, Cehia, Slovacia și Bulgaria-a optat pentru o agendă moderată care, în esență, a vizat sprijinirea adoptării unor măsuri de presiune la adresa Rusiei, dar a pledat pentru reținere pentru a evita ostilizarea Rusiei și menținerea dialogului cu aceasta ca soluție de gestionare a crizei regionale.

Lipsa de solidaritate și nesiguranța față de capacitatea de răspuns aliată combinată cu creșterea presiunilor militare ale Rusiei pe întreg flancul estic și cu apariția unor linii de divergență între statele regionale au încurajat o diversificare a priorităților statelor aflate în zona de maximă expunere strategică față de Rusia.

Două dinamici sunt cu deosebire relevante. În primul rând, s-a produs o reorientare către conceptualizarea tradițională a apărării teritoriale axată pe construirea unui potențial propriu de descurajare. Această tendință a fost evidentă în cazul Poloniei. Cea de-a doua dinamică a vizat conturarea unor formule de aliniere regională care au reflectat deopotrivă tendințe contradictorii de promovare a agendelor de securitate și preocuparea pentru identificare de noi soluții de cooperare regională. În această direcție s-au înscris: reevaluarea rolului Grupului de la Visegrád, crearea Grupului de la Slavkov (S3) sau inițierea Grupului de la Craiova. În același timp, la nivelul dezbaterilor strategice s-au conturat abordări care vizează necesitatea reconfigurării geografiei de securitate regională prin crearea unor constructe mai articulate de cooperare în domeniul securității fie prin avansarea mai vechiului concept de *Intermarium*, fie prin noi formule mai aplicate regional care să asigure o acoperire mai concertată a flancului estic.

Concluzii:

Începând cu anul 2014, revenirea Rusiei ca amenințare majoră la adresa securității continentale prin anexarea în forță a Peninsulei Crimeea și destabilizarea Ucrainei au fundamentat o schimbare de paradigmă în ceea ce privește construcția de securitate în spațiul CE. Elementul central al acestei reconfigurări l-a constituit recuperarea orientării atlanticiste care a vizat un proces amplu de “re-pivotare” a SUA către Europa și revizuirea strategicilor militare ale NATO cu privire la apărarea flancului estic.

Problematica regionalizării nu și-a pierdut relevanța în condițiile revenirii în paradigma atlanticistă. Declanșarea crizei sistemice generată de noua agendă de proiecție de putere a Rusiei, a evidențiat existența unor potențiale surse de vulnerabilitate strategică indusă cu deosebire de apariția unui deficit de solidaritate aliat, agende de mare putere contradictorii, precum și o tendință de integrare a gestionării crizei din estul Europei unei viziuni sistemice a relațiilor cu Rusia care implică și alte dosare de criză (războiul din Siria, Daesh, criza imigraționistă, stabilitatea în Orientul Mijlociu).

Apariția unor falii de divergență atât la nivelul poziționării occidentului european, cât în interiorul spațiului CE, în condițiile sporirii stării de incertitudine strategică și creșterii amenințării Rusiei, impune luarea în considerare a diversificării opțiunilor de consolidare strategică. În acest sens, crearea unor grupări/mini-alianțe între statele localizate în perimetrul cel mai expus

geopolitic, care acoperă axa Baltica-Marea Neagră poate asigura instrumente eficiente care să acționeze în baza unui dublu obiectiv: pe de o parte, consolidarea coerenței de acțiune la nivel regional și proiectarea unei agende concertate de securitate față de Rusia și spațiul fost-sovietic, iar, pe de altă parte, creșterea capacității de apărare la frontiera estică a NATO. Într-o astfel de ecuație, însă, condiția esențială pentru avansarea soluției regionalizării este menținerea acesteia strâns conectată la alianța cu SUA și asigurarea unei prezențe militare credibile a SUA/NATO pe întreg culoarul strategic ponto-baltic.

Regionalizarea, ca soluție de gestionare a nesiguranței strategice, nu poate opera cu succes decât în cazul prezervării orientării atlanticiste. Alianța cu SUA și racordarea la NATO, așadar cadrul integrat euro-atlantic, constituie singura soluție viabilă de asigurare a securității și apărării în EC.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

- ASMUS, Ronald. *Opening NATO's door: how the alliance remade itself for a new era*. New York: Columbia University Press, 2002.
- ASMUS, Ronald D., VONDRA, Alexandr. „The Origins of Atlanticism in Central and Eastern Europe”, *Cambridge Review of International Affairs* 18: 2 (July 2005): 203-2016.
- BIDELEUX, Robert and JEFFRIES, Ian. *A history of Eastern Europe. Crisis and change*, 2nd edition. New York: Routledge, 2007.
- BLOCHER, J. „Conditions for Visegrad Defense Cooperation: A Transatlantic View”, *Foreign Policy Review* 1 (2011): 40-64.
- BRZEZINSKI, Zbigniew. *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geopolitice*. București: Univers Enciclopedic, 2000.
- BUGAJSKI, Janusz. TELEKI, Ilona. *Atlantic Bridges. America's New European Allies*. Lanham: Rowman&Littlefield Publishers Inc, 1997.
- BUGAJSKI, Janusz. „Security Hazards in the Black Sea”, Center for European Policy Analysis, 7 December 2015, <http://www.cepa.org/content/security-hazards-black-sea>, accesat 13 martie 2016.
- BUGAJSKI, Janusz, DORAN, Peter B. “Black Sea rising. Russia's Strategy in Southeast Europe”, *Black Sea Strategic Report* no. 1. Washington: Center for European Policy Analysis, 2016.
- BUGAJSKI, Janusz, TELEKI, Ilona. „Washington's New European Allies: Durable or Conditional Partners?”, *The Washington Quarterly* 28:2 (Spring 2005): 95-107.
- BUSH, George, SCOWCROFT. Brent. *A world transformed*. New York: Vintage Books, 1998.
- BUZAN, Barry. *Popoarele, statele si teama*. Bucuresti: Cartier, 2000.
- CHIVVIS, Christopher S. and RID, Thomas. „The Roots of Germany's Russia Policy”, *Survival* 51:2 (April–May 2009):106-110.
- CRAIG, Gordon A., „Did Ostpolitik Work?”, *Foreign Affairs*, January/Februarie 1994 <https://www.foreignaffairs.com/reviews/review-essay/1994-01-01/did-ostpolitik-work>, accesat 5 martie 2015.
- DAALDER, Ivo H. „The end of Atlanticism”, *Survival*, 45: 2 (Summer 2003): 147–166.
- DAWSON, Andrew H, FAWN, Rick (eds).*The Changing Geopolitics of Eastern Europe*, New York: Routledge, 2002.
- DELANOË, Igor. „The Current Status of Black Sea Regional Security”, *Atlantic Voices* 4:4 (April 2014): 2-5
- DINGS DALE, Alan. “Redefining 'Eastern Europe': A New Regional Geography of Post-Socialist Europe?”, *Geography* 84: 3 (July 1999): 204-221.
- ELMAN, Miriam Fendius. „The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard”, *British Journal of Political Science* 25: 2 (April 1995): 171-217.
- FEDDER, Edwin H. „The concept of Alliance”, *International Studies Quarterly* 2:1 (March 1968): 65-86.

- FORBRIG, Joerg. "A region disunited? Central European Responses to the Russia-Ukraine Crisis", *European Policy Paper*, 1/2015.
- FRIEDMAN, George. *Următorul deceniu*. București: Litera, 2011.
- GARTON-ASH, Timothy. "Does Central Europe exist?", *The New York Review of Books*, 9 October 1986, <http://www.visegradgroup.eu/the-visegrad-book/ash-timothy-garton-does>, accesat 16 iulie 2014.
- GATI, Charles, „Faded Romance. How Mitteleuropa fell out of love with America”, *The American Interest* 4:2 (1 November 2008), <http://www.the-american-interest.com/2008/11/01/faded-romance/>, accesat 28 octombrie 2014.
- GEORGE, Alexander L., *The „operational code”: a neglected approach to the study of political leaders and decision-making*, Rand Corporation, Memorandum RM-5427-PR. Santa Monica, California, September 1967.
- GOTKOWSKA, Justyna and OSICA, Olaf (eds). *Closing the gap? Military cooperation from the Baltic Sea to the Black Sea*, OSW Report (Warsaw, December 2012), 83, http://aei.pitt.edu/58009/1/closing_the_gap_net_0.pdf, accesat 9 noiembrie 2014.
- CZECHOWSKA, Lucyna, OLSZEWSKI, Krzysztof. *Central Europe on the Threshold of the 21st century: Interdisciplinary Perspectives on Challenges in Politics and Society*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2012.
- GRYGIEL, Jakub J., KRON, Robert, MITCHELL, Wess, PASKOVA, Gabriela (eds). *Navigating Uncertainty. US-Central European Relations*. Washington, Center for European Policy Analysis, 2010.
- GRYGIEL, Jakub J., MITCHELL, Wess A. *The Unquiet Frontier: Rising Rivals, Vulnerable Allies, and the Crisis of American Power*. Princeton: Princeton University Press, 2016.
- HANDEL, Michael. *Weak states in the international system*. London: Frank Cass, 1990.
- HYDE-PRICE, Adrian. *The International politics of East Central Europe*. Manchester University Press, 1996.
- HYNEK, Nik, STRITECKY, Vit, HANDL, Vladimír, KOŘAN, Michal. „The US-Russian security 'reset': implications for Central-Eastern Europe and Germany”, *European Security* 18: 3 (September 2009): 263 — 285.
- KACPRZYK, Artur. *U.S. Military Presence in Central and Eastern Europe: Consequences for NATO Strategic Adaptation, Deterrence and Allied Solidarity*. Report (August 2015), https://www.pism.pl/files/?id_plik=20233, accesat 25 octombrie 2015.
- KRAL, David, ŘIHAČKOVA, Věra, WEISS, Tomáš. *Views on American foreign policy. The Atlanticism of Political Parties in Central and Eastern Europe*. Prague: EUROPEUM Institute for European Policy, 2008.
- LABS, Eric J. "Do Weak States Bandwagon?", *Security Studies* 1:3 (Spring 1992): 383–416.
- LARRABEE, F. Stephen. „Russia, Ukraine, and Central Europe: The Return of Geopolitics”, *Journal of International Affairs* 63: 2 (Spring/Summer 2010): 33-52.
- LINDELY-FRENCH, Julian. *The North Atlantic Treaty Organization. The Enduring Alliance*. New York and London: Routledge, 2015.
- ZLATKO Ščabič, DRULÁK, Petr (eds). *Regional and international relations of Central Europe*. New York: Palgrave Macmillan, 2012.
- WALT, Stephen. *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press, 1987.
- WALTZ, Kenneth. *Teoria politicii internațională*. București: Polirom, 2006.